
Patrimoniul transilvănean în corespondența lui Iulian Marțian

Corneliu GAIU

Cuvinte cheie: arheologie, monumente, Comisiunea Monumentelor Istorice, corespondență, Iulian Marțian.
Mots-clés: archéologie, monuments, Commission des Monuments Historiques, correspondance, Iulian Marțian.

Iulian Marțian aparține șirului de personalități care au contribuit în mod substanțial la salvarea și îmbogățirea colecțiilor istorico-documentare ca și la întemeierea unor instituții dedicate păstrării patrimoniului cultural. Interesul manifestat pentru valorile trecutului s-a materializat într-una din cele mai valoroase colecții de documente, valori bibliofile și materiale arheologice din Transilvania, colecție semnalată și pusă la dispoziția celor interesați, intrate în colecțiile unor prestigioase instituții muzeale și biblioteci specializate, atât din țară cât și a celor vieneze sau budapestane. Bun cunoscător al monumentelor și stațiunilor arheologice din Transilvania, pentru a căror ocrotire și cercetare milita, fostul ofițer al armatei cezaro-crăiești¹ a întreținut o vastă corespondență cu numeroși istorici și arheologi, de unii legându-l o durabilă prietenie. Adresându-i-se la 28 august 1923, Marton Roska îl numește „singurul conlucrător al meu care mă pricepe”. Dincolo de interesul comun pentru cunoașterea și punerea în valoare a vestigiilor trecutului, schimbul de informații, susținerea unor inițiative culturale, activitatea în cadrul unor redacții sau instituții de cultură au dat naștere unui susținut dialog epistolar, relevant pentru pasiunea și generozitatea adresantului, a șirului de donații, achiziții, preocupări și personalități cu care acest „amator al trecutului” – cum se autocaracteriza – s-a aflat în legătură. O parte a acestei corespondențe, de la Nicolae Iorga, Constantin Moisil, Elie Dăianu, Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Nicolae Drăganu, Vasile Bogrea, Sextil Pușcariu, Julius Teutsch, păstrate în fondurile arhivistice ale Arhivelor Statului Bistrița-Năsăud, a fost publicată² sau valorificată în diverse alte volume. În prelungirea acestui demers, focalizăm atenția asupra corespondenței referitoare la preocupările lui Iulian Marțian în domeniul arheologiei și monumentelor, păstrate în același loc. Interesul său în această direcție s-a născut, după propria-i mărturie, din „profunda dragoste de neam” insuflată de către dascălii de la gimnaziul grăniceresc din Năsăud. Aflat într-o garnizoană din Bosnia în anii 1889 – 1891 are prilejul să asiste la săpăturile lui Stratimirovič de la Glasinac care „m-au cucerit și mi-au dat o orientare, pe care, după împrejurări și posibilități, am urmărit-o în tot cursul vieții mele”³.

-
- 1 Iulian Marțian (1867-1937) s-a născut la Mintiu (BN) într-o familie de țărani înstăriți. A urmat, între 1877-1883, studiile la liceul grăniceresc din Năsăud, apoi la școala militară din Sibiu (1883 – 1887). Cariera militară l-a purtat în diverse provincii ale monarhiei habsburgice: Trieste, Bosnia-Herțegovina, Galiția, Transilvania. A trecut în rezervă la cerere în 1904, după care se dedică afacerilor și pasiunii pentru cunoașterea trecutului neamului, pentru a cărui afirmare a militat cu perseverență. A publicat o serie de studii și articole referitoare la descoperiri arheologice din Transilvania și istoria unor locuri sau momente din trecutul Ardealului. Preocupările sale în domeniul istoriei și arheologiei s-au concretizat în studii de specialitate precum „Repertoriul arheologic pentru Ardeal” în limba germană” publicat la Viena în 1909 ediția în limba română a lucrării “îmbunătățită și adăugată” fiind tipărită la Bistrița în anul 1920, „Urme din războaiele romanilor cu dacii” Cluj 1921. A fost unul din fondatorii Muzeului grăniceresc năsăudean. Activitatea sa științifică a fost răsplătită prin acordarea, în anul 1931, a titlului de membru de onoare al Academiei, instituție în ale cărei colecții au ajuns numeroase documente și tipărituri descoperite și salvate de colecționarul năsăudean.
 - 2 I. Rusu, *Din corespondența lui Iulian Marțian*, în Arhiva Someșană. Studii și comunicări, 1, Năsăud 1972, 125-153; I. Rusu-Sărățeanu, I. Mureșan, *Din corespondența lui Iulian Marțian*, în Arhiva Someșană. Studii și comunicări, 2, 1974, 146-168; R. Ștefănescu, *Din trecutul muzeisticii din România. Julius Teutsch – Iulian Marțian: corespondență*, editura Istros, Brăila 2011.
 - 3 Apud I. Rusu, *op.cit.*, p. 126.

Corneliu GAIU, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, e-mail: corneliugaiu@yahoo.fr